

WILLIAM R. BASCOM'UN HALKBİLİMİ ÜRÜNÜ İŞLEVLERİNİN MEHTER ÖZELİNDEKİ TEZAHÜRÜ

The Manifestation of the Functions of William R. Bascom's Folklore Product in Mehter

Merve Nur KAPTAN *

ÖZ

İşlevsel Halkbilimi Kuramı, halkbilimi ürünlerini inceleyen ve günümüz araştırmalarında yaygın olarak kullanılan teorilerden biridir. Bu kuramın temsilcilerinden biri olan William R. Bascom'a göre bir kültürde folklorun dört temel işlevi bulunmaktadır. Kültür ekseninde ele alındığında folklorun inceleme sahaları arasında yer alan müzikte de bu dört temel işlevden söz edilebilir. Türk müzik kültürünün unsurlarından biri olan ve toplumsal alanda birçok işlev yüklenen mehter, Bascom'un folklorun dört işlevini yerine getiren bir askerî müzik topluluğu olarak da dikkat çekmektedir. Bu çalışmada Bascom'un folklorun dört temel işlevi ekseninde mehterin hoş vakit geçirme, eğlenme ve eğlendirme, değerlere, toplum kurallarına ve törelere destek verme, eğitim veya kültürün gelecek kuşaklara aktarılması ve kişisel ve toplumsal baskılardan kaçıp kurtulma işlevlerinin ortaya konulması amaçlanmaktadır. Türk askerî müziğinin simgesel geleneği haline gelen mehter, Hunlarda tuğ takımı, Karahanlılarda tablhane, Selçuklularda nevbethane ve Osmanlı'dan günümüze değin mehterhane isimleriyle karşımıza çıkmaktadır. Başlarda egemenliğin simgesi durumunda olan mehterin, daha sonra savaş ve barış zamanları olmak üzere çeşitli etkinliklerde yer aldığı bilinmektedir. Bu manada mehter, savaşlarda, dinî merasimlerde, karşılama merasimlerinde, günün belirli saatlerinde, çeşitli eğlencelerde işlevsel bir topluluk olarak görevini yerine getirmektedir. Bu çerçevede mehterin bahsedilen etkinliklerdeki işlevlerini ortaya koyabilmek adına çalışmada konuyla ilgili belgeler incelenmiş, elde edilen verilerin betimsel analizi yapılmış ve yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Müzik, Mehter, İşlev, William R. Bascom, Folklor.

ABSTRACT

Functional Folklore Theory is one of the theories that examines folklore products and is widely used in today's research. According to William R. Bascom, one of the representatives of this theory, folklore has four basic functions in a culture. When considered on the axis of culture, these four basic functions can be mentioned in music too, which is among the fields of study of folklore. Mehter, which is one of the elements of Turkish musical culture and has many functions in the social field, also draws attention as a military music ensemble that fulfills Bascom's four functions of folklore. In this study, it is aimed to reveal the functions of the mehter on the axis of Bascom's four basic functions of folklore: having a good time, having fun and entertaining, supporting values, social rules and customs, educating by transferring education or culture to future generations, and escaping from personal and social pressures. Mehter, which has become the symbolic tradition of Turkish military music, appears with the names of tug team in the Huns, tablhane in the Karakhanids, nevbethane in the Seljuks and mehterhane from the Ottomans to the present day. It is known that the mehter, which was the symbol of sovereignty in the beginning, later took part in various events during times of war and peace. In this sense, the mehter performs its duty as a functional ensemble in wars, religious ceremonies, welcome ceremonies, at certain times of the day and in various entertainments. In this context, in order to reveal the functions of the mehter in the mentioned activities, documents related to the subject were examined in the study and the data obtained were descriptively analyzed and interpreted.

Keywords: Music, Mehter, Function, William R. Bascom, Folklore.

Araştırma Makalesi/Research Article Geliş Tarihi/Received Date: 18.10.2023 **Kabul Tarihi/Accepted Date:** 10.06.2024

* **Sorumlu Yazar/Corresponding Author:** Öğr. Gör. Dr., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Türk Müziği Devlet Konservatuvarı, mnkaptan@nku.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7887-5921

EXTENDED ABSTRACT

Functional Folklore Theory is one of the widely used methods in today's research. One of the representatives of this theory is William R. Bascom. According to Bascom, folklore has four basic functions in a culture. These functions are classified as the function of having a good time, having fun and entertaining, the function of supporting values, social rules and customs, the function of educating or transferring culture to future generations, and the function of escaping from personal and social pressures.

As an integral part of Turkish music culture, mehter is expressed as a functional ensemble. Based on the function of folklore to have a good time, have fun and entertain, the fact that the mehter takes part in weddings, festivals, holidays, sports competitions and various ceremonies shows that this ensemble is a symbol of entertainment. Mehter's function of having a good time, having fun and entertaining can be stated as an important function; but this function should not be considered as the only function of the mehter.

It is known that Turks interact with different communities along with their demographic movements. In this context, it is possible to say that the mehter, which is important in cultural integration parallel to the demographic dynamism experienced by the Turks, contributes to the strengthening of the values, rules and customs of the society.

Mehter, which has an importance in Turkish music culture, also appears at the point of transferring the Turkish music repertoire and the oral culture and values resulting from it to future generations. In addition, when the mehter's repertoire -verbal works- is examined, it can be stated that it is noteworthy that there are educational and thought-provoking lyrics and implicit messages in the lyrics.

As a result of acting according to accepted behavioral patterns, a reaction occurs in the person, and this reaction causes an accumulation of energy in the person. After a certain time, the energy leads to laughter and then relaxation. In this context, the mehter, which undertakes Bascom's function of escaping from personal and social pressures, fulfills its duty with shows and concerts at certain hours of the day. Therefore, with this function, mehter allows individuals to get away from personal and social pressures and relax, even for a short time.

In this direction, the study aims to reveal the functions of the mehter, which Bascom classified as the four functions of folklore: having a good time, having fun and entertaining, supporting values, social rules and customs, educating and transferring culture to future generations and escaping from personal and social pressures. In this context, first of all, the importance of the mehter, which has existed from the Huns to the present day, its various functions and then the Functional Folklore Theory and -on the axis of four functions of this theory- mehter's functions of having a good time, having fun and entertaining, supporting values, social rules and customs, educating or transferring culture to future generations and escaping from personal or social pressures have been mentioned.

For this purpose, in this study, in order to reveal the function of having a good time, having fun and entertaining, the music performance of the mehter in various events such as weddings, festivals, births of princes, holidays, Ramadan entertainments, sports competitions; based on its function of supporting values, social rules and customs, the performance of mehter with various functions in wartime, in religious ceremonies, in the course of declaring the sultan's sovereignty and accompanying the sultan, in welcoming ceremonies and at certain times of the day; in terms of the function of educating or transferring culture to future generations, its contribution to the formation

of Turkish music identity and the transfer of the Turkish music repertoire to the next generations and at the same time the transfer of the oral culture and values formed accordingly to the next generations, in this sense, when the verbal works are examined, there are educational and thought-provoking words and hidden messages in these works; and finally on the axis of the function of escaping from personal and social oppression the musical performance of the mehter in shows and concerts with the aim of relieving the public have been discussed in detail.

When it comes to the methodology of the study, it should be noted that a literature review was conducted on the subject. In this context, the descriptive analysis/content analysis method, which is one of the qualitative research methods and widely used in the analysis of data, was used. In the literature review, priority was given to primary sources. The sources of the study are books, articles and theses. Based on these sources, in the research, information about the place of mehter in Turkish music culture and mehter performances, the theory put forward by Bascom and the four functions of folklore were mentioned. Subsequently, the mehter was discussed specifically in terms of these four functions, and its musical performances were examined in order to reveal these functions.

In the conclusion, attention is drawn to the fact that the mehter, as a manifestation of Bascom's folklore functions, is a functional ensemble and undertakes different functions throughout the historical process. In this context, it has been seen that the mehter undertakes the function of folklore to have a good time, have fun and entertain, the function of supporting values, social rules and customs, the function of educating or transferring culture to future generations and the function of escaping from personal and social pressures.

Simgesel anlam üretebilme kapasitesine sahip bir topluluk olarak mehter, Türk askerî müziği geleneğinin temsilcisi olarak bilinir. Fakat mehter, sadece askerî amaçla savaflara eşlik eden bir müzik topluluğu olarak düşünülmemelidir. Mehter, savaflara eşlik etmenin yanı sıra çeşitli alanlarda da müzik edimini yerine getiren bir topluluktur. Bu doğrultuda siyasî, askerî, dinî ve eğlenceye dönük pratiklerin tesiri ile mehtere aynı zamanda kutsiyet de atfedilmektedir. Bu manada mehtere yüklenen kutsiyette etken unsurlar, mehterin kadim bir geleneğe sahip olması ve Osmanlı'nın kuruluşuna paralel kurumsal bir kimliğe bürünmesi olarak gösterilmektedir. Mutlu (2015: 3)'ya göre bu durum "Osmanlı'nın kuruluşundan, halifelüğün sancağına, namaz vakitlerinde nevbet vurmaktan, gündelik yaşamın düğün, sünnet gibi eğlence pratiklerine kadar sosyal hayatın bütün alanlarına kök salmış bir kurum olarak mehter taşıdığı simgesel anlamlarla bu simgeler cümbüşünün en önemli taşıyıcısıdır" şeklinde ifade edilmektedir.

Tarihi, yüzyıllar öncesine dayanan ve ilk kez Hunlar döneminde "tuğ takımı" adı ile ifade edilen mehter, başlarda sadece egemenlik sembolü olarak varlığını korur ve zamanla savaş ve barış dönemlerinde çeşitli etkinliklerde yer alarak pek çok işlevi yerine getirir. Göktürklerde ve akabinde Uygurlarda cenaze merasimleri ve dinî merasimlerde de tuğ takımlarına rastlanır. Daha sonra bu topluluk Karahanlılarda "tablhane", Selçuklularda "nevbethane" ve Osmanlı'da "mehterhane" isimleriyle karşımıza çıkar. Bununla birlikte mehterin kullanım alanları genişler ve daha işlevsel bir hale bürünür. Popescu-Judet (2007: 5), toplumun geniş bir kesiminde dinlenen mehter müziği ile ilgili şu sözleri nakleder: "Mehter musikisi başka musiki türlerinden farklı olarak, herkes için icra edilen ve toplumun çok geniş bir kesimince dinlenen bir musikiydi." Bu aktarım mehterin Türk devlet ve toplum hayatına nüfuz ettiğini göstermektedir. Günümüze gelindiğinde ise belediye, dernek ve çeşitli kurumlar bünyesinde inşa edilen mehter takımlarının -geçmişten farklı işlevlerle- düğün, merasim, festival, şenlik, açılış gibi pek çok etkinlikte görevini yerine getirdiği görülmektedir.

Türk toplumunun vazgeçilmez bir ögesi olarak nitelendirilen mehteri, işlevsel bir topluluk olarak ifade etmek mümkündür. Folklorun hoş vakit geçirme, eğlenme ve eğlendirme işlevinden hareketle mehterin düğünlerde, nişanlarda, şenliklerde, bayramlarda ve çeşitli merasimlerde yer alması ve bu çerçevede eğlenceye dönük müzik edimini gerçekleştirilmesi, mehterin bahsedilen işlevi yerine getirdiğini göstermektedir. Mehterin hoş vakit geçirme, eğlenme ve eğlendirme işlevi, önemli bir işlev olarak belirtilebilir; fakat bu işlev, mehterin tek işlevi değildir.

Türklerin ilk çağlardan itibaren Doğu'dan Batı'ya doğru yaptıkları göçlerle beraber farklı kültürler ve değerlerle karşılaştıkları, bu dinamizm ile kimliklerini ve kültürel değerlerini muhafaza ettikleri ve aynı zamanda da diğer kültürler ile etkileşim halinde oldukları bilinmektedir. Bu doğrultuda Özkul (2015: 169-170), göçlerin ve göçlerle beraber yaşanan durumların "...Türk kimliğinin ve kültürünün ortak kodlarının belirlenmesi, değişim ve gelişim aşamalarının ortaya konulması bakımından çok önemli" olduğunu belirtmektedir. Bu çerçevede Türklerin yaşamış oldukları demografik dinamizmle paralel olarak kültürel bütünleşmede öneme sahip olan mehter, toplumun değerlerinin, kurallarının ve törelerinin güçlenmesine ve kökleşmesine katkı sağlayan bir topluluk olarak dikkat çekmektedir.

Türk müzik kültürünün oluşmasına katkı sağlayan mehter, Türk müziği repertuarının ve aynı zamanda buna bağlı oluşan sözlü kültürün, estetik ve ahlaki değerlerin sonraki kuşaklara aktarılması konusunda da karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanı sıra mehterin repertuarına bakıldığında hem eğitici hem de düşündürücü sözlerin yer aldığı görülmektedir.

“Kabul edilen davranış kalıplarına uygun davranıyor olmak ve bu yolla da meydana gelen toplumsal ve kişisel baskılardan kaçıp kurtulabilme” (Kaplan, 2008: 110) işlevi doğrultusunda mehter, halkın müzik ihtiyacını karşılamak için günün belli saatlerinde konser anlayışı içinde görevini yapmaktadır. Bu yönüyle mehter, folklorun kişisel ve toplumsal baskılardan kaçıp kurtulma işlevini yerine getirmektedir.

Özetle literatüre bakıldığında mehterin pek çok işlevi yerine getirdiği görülmektedir; fakat bu çalışmada, folklorun dört temel işlevi ekseninde mehterin işlevleri ele alınacaktır. Bu doğrultuda mehterin bahsedilen etkinliklerdeki işlevlerini ortaya koyabilmek adına çalışmada konuyla ilgili literatür taraması ile elde edilen bilgiler incelenerek betimsel analizi yapılmış ve yorumlanmıştır. Bu çerçevede araştırma, folklorun hoş vakit geçirme, eğlenme ve eğlendirme, değerlere, toplum kurallarına ve törelere destek verme, eğitim veya kültürün gelecek kuşaklara aktararak eğitilmesi ve kişisel ve toplumsal baskılardan kaçıp kurtulma işlevleri ile sınırlıdır.

Türk Müzik Kültüründe Mehter

“Türk müzik kültürü, Türk kültürüne, Türk toplumuna, Türk ulusuna özgü müziksel düşünce, davranış, sanat ve yaşayış” (Budak, 2000: 19-20) unsurlarını içeren zengin ve kadim bir geleneği temsil eder. Bu geleneğin temsilcilerinden biri de mehterdir. Türk müzik kültürü geleneği içinde mehter, Hunlar döneminden günümüze kadar olan süreçte farklı isimlerle ifade edilmektedir. Bu farklı isimlendirmeler, Türk toplumunun o anki sosyolojik koşullarıyla yakından ilintilidir.

Hunlarda tuğ takımı olarak anılan askerî müzik topluluğu, “Türk hükümdarlarının egemenlik belirtisi” olarak ifade edilmektedir (Budak, 2000: 35). Bahsi geçen dönemde tuğ takımlarında davul çalgısıyla beraber ritmin ön planda olduğu, daha sonra da Göktürklerde tuğ takımlarına borunun eklenmesiyle ezginin ritmin önüne geçtiği yönünde bilgilere ulaşılmaktadır. Uçan (2015: 29) bu durumu “ezgisel boyut, ritimsel boyuttan daha çok ön plana çıkmaya başladı” şeklinde ifade etmektedir. Bu dönemde yaşamış olan Dede Korkut’un hikâyelerinde de tuğ takımlarında davul, boru ve zurna çalgısının kullanılmasına yönelik bilgilere yer verilmektedir. Bu hikâyelerde özellikle düğünlerde davul ve zurnanın icrasına rastlanmaktadır. Ergin (1969: 86)’in “zurnacıları kovdu, davulcuları kovdu...” ifadeleri bu durumu doğrular niteliktedir. Bu hikâyelerde davulla beraber ismi geçen zurna çalgısı, günümüzde kullanılan zurnadan farklı, zurnanın prototipi olarak değerlendirilebilir. Çünkü elimizde bu dönemde zurna çalgısının kullanıldığına dair yeterli bilgi bulunmamaktadır.

Uygurlar dönemine gelindiğinde ise hem siyasî hem de toplumsal sahada müziğe ve dolayısıyla tuğ takımlarına önem verildiği bilinmektedir. Çin kaynağı “Suiname” adlı eserde bu dönemde çeşitli merkezlerde “15–20 çalgıdan oluşan 20 kişilik orkestralarının” yer alması (Arslan ve Öger, 2008: 10), bahsedilen duruma örnek teşkil etmektedir. Bu eserde 15-20 kişilik orkestradan kastedilen tuğ takımları olmalıdır.

Bu dönemde tuğ takımlarında davul, yarağ, küvrük, borguy gibi çalgıların kullanıldığı bilinmektedir. Kaynaklar incelendiğinde bu dönemde zurna çalgısının tuğ takımlarda yer aldığına dair çeşitli görüşlerin olduğu da görülmektedir. Bu manada VIII.ve IX. yüzyıllarda bahsi geçen toplulukta “surnayın savaşlarda kullanılan bir çalgı” olmasından bahsedilmektedir (Sertkaya, 1982: 16). Bazı kaynaklarda da zurnanın kökeni “Orta Asya’ya” dayandırılmaktadır (Gazimihal, 1975: 62). Bu bölgede sarnamak, ezgilemek manasında surnay/zurna kullanılmıştır. Bu bilgilerden yola çıkarak zurnanın askerî müzik topluluğuna dahil oluşunun Uygurlar dönemine denk geldiğini söylemek mümkündür. Ayrıca surnay (zurna)’ın tuğ takımlarında yer alması, Göher Vural (2016: 218)’in ifadeleriyle şöyledir: “Surnayın tuğ takımlarında kullanılmış olması, Türk askerî müzik tarihi için bir

dönüm noktası teşkil eder.” Böylece surnay/zurnayla beraber tuğ takımları ezgisel açıdan başka bir kimliğe bürünmüştür diyebiliriz.

Hunlardan itibaren mevcudiyetini sürdüren ve egemenlik alameti olarak kullanılan tuğ takımları, savaş ve barış dönemlerinde olmak üzere devlet yöneticilerinin ve elçilerin kabulü, bayramlar, düğünler, şenlikler, festivaller, spor müsabakaları gibi çeşitli etkinliklerin vazgeçilmez bir unsuru olarak dikkat çekmektedir. Ayrıca kaynaklar incelendiğinde gök ayını, cenaze gibi dinî merasimlerde de tuğ takımlarının kullanıldığı görülmektedir. Vural (2013: 38)’ın “Kök Türklerin cenaze merasimlerinde ölünün üstünde davul ve zurna çaldıkları...” ifadeleri bu durumu doğrular niteliktedir. Bu çerçevede tuğ takımlarının dinî merasimlerde yer alması, icra edilen müziğin ruhani yönünü imgelemektedir diyebiliriz.

Hunlar döneminde ortaya çıkan, Göktürkler ve Uygurlar döneminde gelişimini sürdüren tuğ takımları, Karahanlılar döneminde tablhaneye dönüşür ve Selçuklular döneminde nevbethane adıyla saltanat alameti olarak varlığını sürdürmeye devam eder. Bunun yanı sıra savaş ve barış zamanları, namaz vakitleri, hükümdarın isteğine bağlı olarak farklı zamanlarda nevbethane, müzik edimini gerçekleştirir. Bu dönemde Uslu (2015: 23)’nun ifadeleriyle “sultana bağlı emirler içinde ancak sultanın izin verdiği emirler” de günde üç kereyi geçmemek kaydıyla nevbet vurdurabilmektedir. Ayrıca Vural (2013: 55)’a göre “...bir isyan bastırıldığında, hükümdar ve elçilerin karşılanma ve uğurlanma törenlerinde, bayram törenlerinde, şehzadelerin doğumunda ve sünnet törenlerinde, hacıların karşılanmasında, halife ve sultanlar yakalandıkları ağır bir hastalıktan kurtulduklarında...” da nevbet vurulmaktadır.

Selçuklularda nevbethane olarak anılan bu topluluğun, Osmanlı’da mehter adını aldığı ve Osmanlı’nın kuruluşuna koşut kurumsal bir kimliğe büründüğü görülmektedir. Osmanlı’da mehter topluluğu, “Selçuklu Sultanı’nın, Osman Gazi’ye hakimiyet alâmeti olarak tabıl ve alem göndermesi ile başlar” (Sanal, 1964: 5). Osman Gazi de “Selçuklu Hükümdarı’na saygısını göstermek istiyerek nevbeti ayakta” dinler (Tüfekçibaşı, 1965: 11). Bu yönde mehterin Osmanlılara geçişinin bahsedilen olaya bağlandığı bilinmektedir.

Osman Gazi’yle birlikte başlayan mehteri ayakta dinleme geleneği, II. Mehmed (Fatih Sultan Mehmed)’e kadar devam eder. Padişahların nevbet icrasını ayakta dinlemeleri, mehterin egemenliğin sembolü olarak gücünü gösterdiğine işarettir. Dolayısıyla mehterin yaptığı icra hükümdara armağan edilen bir merasim süsü değil, egemenliğin birer “sonik işaretleyicisi”dir (Mutlu, 2015: 3). Bu doğrultuda mehter, “...sultanın haklarını ve yetkilerini yansıtan bir simge...” (Popescu-Judet, 2007: 60) olarak dikkat çekmektedir. Başka bir deyişle mehter, hükümdarın saltanatının bir nişanesi durumundadır.

Fatih Sultan Mehmed zamanına gelindiğinde iki yüz on sene süren mehteri ayakta dinleme geleneğine son verildiği Gazimihal (1955:13)’in “...Fatih bu kanunu kaldırmış, nöbet vurulurken tâzim duruşu yapmak göreneği böylece unutulmuştur...” ifadelerinden anlaşılmaktadır. Ayrıca bu dönemde sarayın yakınında Demirkapı’da bir nevbethane kurulduğu; bunun yanı sıra İstanbul’un çeşitli yerlerinde de günde üç defa nevbet vurulduğu nakledilmektedir. Bütün bunlar dışında “büyük merkezlerde ve serhatlerde nevbethaneler” (Sanal, 1964: 6) inşa edildiği yönünde bilgilere de ulaşılmaktadır. Bu dönemde çeşitli yerde mehter icrasının yapılıyor olması, mehter topluluğuna verilen önemi göstermektedir diyebiliriz.

Yavuz Sultan Selim döneminden sonra “Tabl-ı Âlem Mehterleri” olarak anılan topluluk (Kaptan, 2020: 33), Kanuni Sultan Süleyman devrinde “Mehteranı- Âlem” adını alır (Aydın, 1999: 28) ve bu toplulukta devletin

gelişimi doğrultusunda gelişim ve değişim görülür. Genişleyen devletle beraber hükümdarı temsil edecek şaşalı bir mehterhanenin oluşturulması gerektiğine inanılır ve bu doğrultuda birçok kanun çıkarılır. Bu çerçevede Sanal (1964: 7), “mehterhane teşkilât ve kanunlarında yeni bir gelişmenin ise Kanunî Sultan Süleyman zamanında olduğunu hatırlatacak bir takım belirtiler...” olduğunu ifade eder.

Literatür incelendiğinde 17. yüzyıl, Türk müziğinde gelişmelerin olduğu bir dönem olarak dikkat çekmektedir. Bu çerçevede askerî müziğin temsilcilerinden biri olan mehter müziğinde de diğer müzik türleri paralelinde gelişim olduğu bilinmekte ve mehter müziği bestekârlarında artış olduğu görülmektedir. Sanal (1964: 150), bu yüzyıldaki gelişmeleri “...tahlilî bakımdan ele alınmamış olan bu devir çeşitli musiki temayülleri, eser verme kabiliyeti ve eserlerin sanat kıymetleri bakımından çok önemlidir...” şeklinde özetlemektedir. 18. yüzyıla gelindiğinde ise mehterin olgunluk seviyesine ulaştığı bilinmektedir. Tezbaşar (1975: 27), bu durumu “... sanat anlayışlarının kaynaştığı, üslupların incelendiği ve icranın tekâmül kaydettiği...” sözleri ile anlatmaktadır. Bu dönemde “hem sarayda hem de halkın arasında oldukça yaygın bir biçimde” mevcudiyetini sürdüren mehter (Vural, 2013: 140), saray ve halkı birleştiren bir kültürel olgu olarak belirginleşmiştir. Bu manada mehterin, saray ve halk arasında bir köprü vazifesi gördüğünü ifade edebiliriz.

Osmanlı'da hem siyasî hem de toplumsal alanda mevcudiyetini sürdüren mehterin II. Mahmud'un saltanatı döneminde 1826'da kaldırılması, yerine “...Batı ülkelerindeki bandolar örnek alınarak Mızıkay-ı Humâyûn'un...” kurulması (Berker, 1986: 128), “müziksel açıdan bir kırılma noktası” olarak ifade edilmektedir (Kaptan, 2023: 2). Çünkü Osmanlı'da mehter, sadece askerî amaçlı bir müzik topluluğu değildir. Bu topluluk Ayas (2018: 43-44)'ın ifadeleriyle “askerî müziğin yanı sıra fasıl müziği, dinî müzik ve eğlence müziği de icra ediyordu...” Bu bağlamda mehter, saray müziği ile popüler formları birleştiren bir yapıya sahiptir diyebiliriz. Ayrıca “beste, semâi, peşrev, nakış, murabba türkü ve kalenderiden oluşan” zengin bir repertuvara ve “davul, zurna, nakkare, daire gibi” çalgı kadrosuna sahiptir (Şentürk, 2016: 63). Özetle bu denli zenginliğe ve çeşitliliğe sahip olan ve 500 yıllık bir geçmişi bulunan topluluğun, Muzika-i Hümayun'un kurulması ve akabinde 1831 tarihinde resmen faaliyete geçmesiyle karanlık devri başlamıştır diyebiliriz.

Mehterin kaldırılmasının ardından aradan geçen 85 yıllık süreçte 1911-1912 yılları arasında mehteri yeniden canlandırma girişimi Celal Esad Arseven liderliğinde Ferit Ahmet Muhtar Paşa tarafından gerçekleştirilir. Çalışkan (2001:12)'a göre mehteri yeniden canlandırma girişiminin altında “mehteri sembolik, fakat aslına uygun olarak yaşatma düşüncesi” yatmaktadır. Bu yönde yeniden canlandırılan mehter takımları kıyafet, kadro, repertuar, oturtum, yerine getirdiği işlevler gibi pek çok konuda tamamen icat edilmiş gelenek olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda Tekin ve Doğrusöz (2018: 321)'ün “...geçmiş bir geleneği temsil etmesi bakımından Mehterhâne-i Hâkânî icat edilmiş uydurma bir gelenek değildi, unutulmaya yüz tutmuş var olan bir geleneğin yeniden canlandırılmasıydı” ifadeleri yeniden canlandırılan mehterin icat edilmiş bir gelenek olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

1911-1912 yıllarında kurulan ve 1914 yılında yeniden canlandırılan mehter, 1935 yılında kapatılır. 1952 yılında Genelkurmay Başkanlığı tarafından tarihi bir sembol olarak yeniden inşa edilen mehterin amacı ise “...Türk ordusunun hamâset destanlarını duyurmak ve millî heyecanı beslemektir” (Erendil, 1992: 30). 1953 yılında mehter tekrar gösteri ve konserlere başlar. Bu yönde Kahramankaptan (2009: 46)'ın sözleri şöyledir: “1953 yılında İstanbul'un fethinin 500. yıl kutlamalarında yeniden gösteri ve konserlerine başlamıştır.” 1981 yılına gelindiğinde mehtere yine yasak getirilir ve 1991 yılında yeni bir mehter takımı kurulur. Çakıroğlu ve Levendoğlu (2020: 673),

mehteri inşa etme ve kaldırma durumlarının arka planında ideolojilerin olduğunu belirterek bu teşebbüslerin mehtere olumsuz anlamda etkisinin olduğunu “...mehterin tarihsel ve kültürel gerçekliğinden kopuşunu da beraberinde getirmiştir” şeklinde ifade ederler.

1991 yılında kurulan mehter takımları dışında, 1993 yılında özel ve resmî kurumların mehter takımlarının yeniden kurulmasını yasaklayan bir önceki genelgenin yürürlükten kaldırılmasıyla beraber sivil topluluklara ait özel mehter takımlarının da kurulmaya başladığı bilinmektedir. “...Çeşitli kentlerde yerel yönetimlerle dernekler tarafından oluşturulmuş Mehter takımları da bulunmaktadır” (Kahramankaptan, 2009: 47) sözleri bu duruma örnek gösterilebilir. Günümüzde ise belediye ve sivil topluluklar bünyesinde pek çok mehter takımına rastlanmaktadır.

Bu meyanda yeniden ihya edilen mehter takımlarında öncekilere göre farklılıkların olduğunu ifade etmek gerekir. Çünkü mehter önceki işlevlerinden yoksun, icat edilmiş, geleneksellikten uzak ve geçmiş ile bağları koparılmış, Türkçülük ve Milliyetçilik ideolojileri ekseninde, “periyodik konserler veren sembolik değerde bir turistik topluluk niteliğinde devam etmektedir” (Tanrıkorur, 2019: 26).

İşlevsel Halkbilimi

İşlevsel Halkbilimi Kuramı/Antropolojik Yöntem, “halkbilimi ve özellikle halk edebiyatı yaratmalarını inceleyen antropologlar tarafından geliştirilen” bir kuram olarak ifade edilmektedir (Ekici, 2010: 124). Kaynaklar incelendiğinde bu kuramın kurucuları arasında Franz Uri Baos (1858/1942), Bronislaw Malinowski (1884-1942) ve Alfred Reginald Radcliffe-Brown (1881-1955)’in yer aldığı ve bu kuramın Franz Uri Baos (1858/1942) ve talebeleri ile halkbilimi araştırmalarına dâhil edildiği ve yaygınlaştığı görülmektedir. Çobanoğlu (2019: 251) da bahsi geçen kuram hakkında şu bilgileri vermektedir: “... F. Boas ve R. Benedict, Margerat Mead ve Melville Herskovits gibi öğrencileri çalıştıkları “sözlü kültür ürünleri” nedeniyle halkbilimi çalışmalarına önemli katkılarda bulunmuşlardır.” Bu kuramın temsilcilerinden biri de Amerikalı folklorist William R. Bascom (1912/1981)’dur. Bascom, kaleme aldığı eserde “bir kültürde folklorun dört temel işlevi” olduğundan bahsetmektedir (Bars, 2015: 157).

Bascom’a göre hoş vakit geçirme, eğlenme ve eğlendirme işlevi, değerlere, toplum kurallarına ve törelere destek verme işlevi, eğitim veya kültürün gelecek kuşaklara aktararak eğitilmesi işlevi ve kişisel ve toplumsal baskılardan kaçıp kurtulma işlevi olmak üzere folklorun dört temel işlevi bulunmaktadır. Hoş vakit geçirme, eğlenme ve eğlendirme işlevi folklorun en önemli işlevi olarak kabul edilmektedir; fakat folklor, sadece bir eğlenceden ibaret değildir. Değerlere, toplum kurallarına ve törelere destek verme işlevi, toplumsal kurum ve değerlerin doğrulanıp onaylanması ile ilgilidir. Dolayısıyla bu işlevle beraber toplumsal kurum ve değerler güncellenerek kalıcı hale gelebilmektedir. Eğitim veya kültürün gelecek kuşaklara aktararak eğitilmesi işlevi, özellikle yazılı kültür geleneği olmayan toplumlarda karşımıza çıkmaktadır. Bu manada folklorun taşıdığı bilgiler önem arz etmektedir. Kişisel ve toplumsal baskılardan kaçıp kurtulma işlevi ise “...kabul edilmiş davranış kalıplarına uygun davranıyor olmak ve bu yolla da meydana gelen kişisel ve toplumsal baskılardan kaçıp kurtulabilmeyi” sağlayan bir işlev olarak ifade edilmektedir (Çobanoğlu, 2019: 263).

Folklorun Dört İşlevi Ekseninde Mehter

Literatüre bakıldığında mehterin tarihsel süreç içinde farklı işlevleri yerine getirdiği görülmektedir. Bu çerçevede çalışmada folklorun hoş vakit geçirme, eğlenme ve eğlendirme işlevi, değerlere, toplum kurallarına ve

törelere destek verme işlevi, eğitim veya kültürün gelecek kuşaklara aktararak eğitilmesi işlevi ve kişisel ve toplumsal baskılardan kaçıp kurtulma işlevleri ekseninde mehtere ve mehterin etkinliklerine değinilecektir.

Mehterin hoş vakit geçirme, eğlenme ve eğlendirme işlevi. Folklorun dört işlevi ekseninde mehterin yerine getirdiği işlevlerinden biri hoş vakit geçirme, eğlenme ve eğlendirme işlevidir. Bu doğrultuda mehterin düğün, sünnet, şenlik, festival gibi eğlence pratiklerinde yer alarak toplumsal hayata nüfuz etmesi, bu topluluğun eğlenceye dayalı güçlü bir simge olduğunu göstermektedir. Buradan hareketle aşağıda mehterin hoş vakit geçirme, eğlenme ve eğlendirme işlevinin belirgin olduğu müziksel etkinlikler ele alınacaktır.

Mehterin yer aldığı etkinliklerin başında düğün münasebetiyle yapılan eğlenceler gelmektedir. Selçuklular döneminde Selçuklu sultanlarından I. İzzeddin Keykâvus'un Selçuk Hatun ile olan evlilik merasimlerinde mehterin yer alması "...büyük bir merasimle bayraklar, davullar ve zurnalarla..." ifadeleriyle anlatılmaktadır (Merçil, 2007: 131). Bu aktarım bahsi geçen duruma örnek teşkil etmektedir. Daha sonra Osmanlı döneminde de düğünlerde mehter takımlarının yer almasına dair bilgilere ulaşılmaktadır. Bu doğrultuda mehterin, "21 Mayıs 1675 günü Hatice Sultan'ın izdivaç düğünlerinde" yer almasından bahsedilmektedir (Vural, 2013: 134).

Evlilik münasebetiyle yapılan düğünler dışında, sünnet merasimi dolayısıyla yapılan eğlencelerde de mehtere rastlamak mümkündür. Bu manada Şehzade Mehmed'in sünnet merasimi bahsi geçen duruma örnek gösterilebilir. Gelibolulu Mustafa Ali'nin kaleme aldığı eserde bu sünnet merasimi ve merasimde yer alan çalgılar "köslar, davullar ve diğer müzik aletleri" şeklinde aktarılmaktadır (Tekeli, 2018: 68). Yine farklı bir örnekte Osmanlı döneminde IV. Mehmed'in oğlu "Şehzade Mustafa'nın sünnet alayında" mehter takımının yer almasından bahsedilmektedir (Tuğlacı, 1986: 32).

Düğünler ve sünnet merasimlerinde yer alan mehter takımları, çeşitli sebeplerle yapılan şenliklerde de karşımıza çıkmaktadır. Bu duruma Göktürk hükümdarlarının organize ettiği bir şenlik örnek teşkil etmektedir. Bu şenlikle ilgili olarak şu sözler nakledilmektedir: "Şölenler esnasında gürültülü müzikler işitiliyordu. Bunlar yarı vahşi havalar olsalar bile kulağa hoş geliyordu..." (Giraud, 1999: 129). Yazarın vahşi havalarla kastettiği tuğ takımının yaptığı müzik olmalıdır. Zaten tuğ takımının buna benzer eğlencelerde yer alması, "Türk geleneği ile örtüşmektedir" (Vural, 2013: 41).

Osmanlı dönemindeki şenliklerde de mehtere rastlanmaktadır. Bu doğrultuda Covell tarafından Osmanlı şenlikleri ile ilgili tutulan günlükte 1675 yılında Edirne'de düzenlenen şenlikte mehter takımlarının bulunduğu dair şu sözler aktarılmaktadır: "... on iki kaval, bir o kadar davul, altı trampet, altı timpani; dört zilci, hepsi at sırtındaydı..." (2017: 156).

Kaynaklar incelendiğinde sünnet, evlilik, şenlik münasebetiyle yapılan etkinlikler dışında, padişahların çocuklarının doğumu vesilesiyle de eğlencelerin yapıldığı ve bu eğlencelerde mehter takımlarının yer aldığı "...padişahın çocuğu olduğu zaman...doğumun üçüncü günü Paşa kapısında mehter çalındığı" yönünde de bilgilere ulaşılmaktadır (Kaptan, 2020: 40).

Düğünler, şenlikler, şehzadelerin doğumu gibi eğlencelerde görevini yerine getiren mehter, bayramlar ve Ramazan eğlencelerinde de yer almaktadır. Bu yönde Heberer anılarını anlattığı eserde, Beyrut şehrinde Türklerin bayram merasimi ve bu merasimde mehterin müzik edimini gerçekleştirmesini şu sözlerle anlatmaktadır: "...geleneklerine uygun olarak davul, zurna, kaval ve ney çaldırarak eğlendiler" (2003: 131). Nakledilen bilgiler, mehter takımlarının bayramlardaki müzik icrasına örnek olarak gösterilebilir. Bayramlar dışında Ramazan ayında

gerçekleşen eğlencelerde de mehtere yer verildiği görülmektedir. Bu doğrultuda Thevenot (2009: 192) eserinde 1657 yılında gerçekleşen Ramazan ayı eğlencesindeki müzik icrasından şöyle bahsetmektedir: "...Onun ardından develere binmiş, büyük bir gürültü çıkararak davul, kudüm ve her türlü müzik aleti çalan birçok kişi gelir..." Aktarımda davul, kudüm gibi çalgı icra eden müzik topluluğuna değinilmektir. Bu çalgıları icra eden topluluğun mehter olma ihtimali yüksektir. Çünkü bu dönemde mehtere hemen hemen her türlü müziksel etkinlikte rastlanmaktadır.

Düğünler, şenlikler, şehzadelerin doğumu, bayramlar ve Ramazan eğlenceleri dışında çeşitli spor müsabakalarında da mehterin yer aldığı bilinmektedir. Bu bağlamda İbn Bibî tarafından kaleme alınan "Selçukname" adlı eserde Selçuklu dönemindeki nevbet takımından ve bu topluluğun spor müsabakasında yer almasından "...tabl (davul), alem, buk (boru), çetr ile...at oynatıp cirit attı" şeklinde bahsedilmektedir (2010: 89). Cirit atma dışında güreş müsabakalarında da mehter takımları karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanı sıra çevgan, yaya ciridi, at yarışı, ok atma gibi açık hava oyunlarına da mehterin eşlik etmesi, bu teşkilatın sportif etkinliklerde öneme sahip olduğunu göstermektedir. Ögel, bu çerçevede sportif etkinliklerin davul ve zurnasız olamayacağından şu sözlerle bahsetmektedir: "Atlı oyunlar ve yarışlar, Türklerde davulsuz, zurnasız olamazdı..." (1991: 150). Mehterin oyunlarda yer almasına yönelik farklı bir örnek ise "saray haremde oynanan orta oyunları"dır (Uluçay, 2001: 165).

Mehterin çeşitli sebeplerle konserlerde müzik edimini gerçekleştirdiğine dair bilgilere de ulaşmak mümkündür. Bu manada 1672-1673 yılları arasında Edirne'de IV. Mehmet'in alayında verilen konser bahsedilen duruma örnek teşkil etmektedir. Bu konsere dair bilgiler Gazimihal (1955: 18) tarafından şu sözlerle aktarılmaktadır: "...Beş veya altı boru, üç kös, sekiz davul, nakkare ve zillerden mürekkep bir konserle..."

İlgili literatür incelendiğinde 1826 yılında mehterin kapatılmasının ardından aradan geçen uzun yıllardan sonra yeniden canlandırılan mehterlerle beraber çeşitli konserlerin verilmeye başladığı görülmektedir. Bu doğrultuda 1911 yılında yapılan konser, daha sonra 1916 yılında üst düzey yöneticilerden oluşan bir topluluk önünde Kut'ül-Amâre zaferini kutlama gayesiyle gerçekleştirilen konser bahsedilen durumu doğrular niteliktedir. Bu konserler dışında "1952 yılının 29 Mayıs'ında İstanbul'un fethinin 500'üncü kutlama yıldönümü merasimlerine katılan mehter" tarafından verilen konser de başka bir örnektir (Aydın, 1999: 52).

Günümüze gelindiğinde ise çeşitli yerlerde gösteri amaçlı icra edilen mehter müziği ile dinleyicilerin tarihi hatırlamalarına yardımcı olmak amaçlanmaktadır. Bir başka ifadeyle izleyici, mehteri geçmiş ve şu anki özellikleri ile yeniden anımsamaktadır. Halihazırda mehtere gösteri amaçlı bir misyon yüklenmekte ve aynı zamanda mehter düğün, şenlik, festival, spor müsabakaları gibi pek çok etkinlikte karşımıza çıkmaktadır.

Özetle Hunlardan günümüze kadar olan süreçte mehterin düğün, şenlik, şehzadelerin doğumu, bayram, Ramazan eğlencesi, spor müsabakası gibi çeşitli etkinliklerde yer aldığı görülmektedir. Bu doğrultuda çeşitli eğlence pratiklerinde yer alan mehterin Bascom'un folklorun dört işlevinden ilki olarak ifade ettiği hoş vakit geçirme, eğlenme ve eğlendirme işlevini yerine getirdiğini ifade edebiliriz.

Mehterin değerlere, toplum kurallarına ve törelere destek verme işlevi. Türklerin demografik dinamizmi ile paralel olarak kültürel bütünleşmede öneme sahip olan mehter değerlerin, toplum kurallarının ve törelerinin kökleşmesine ve güçlenmesine katkı sağlayan bir topluluk olarak dikkat çekmektedir. Bu yönde mehter savaşlarda, dinî merasimlerde, hac kervanlarında, sultanın egemenliğini ilân etme ve sultana eşlik etme esnasında, karşılama

merasimlerinde ve günün belirli saatlerinde görevini yerine getirmektedir. Aşağıda Türklerde mehterin değerlere, toplum kurallarına ve törelere destek verme işlevinin belirgin olduğu durumlar görülmektedir.

Hunlar döneminde bugünkü mehterin prototipi olarak tuğ takımı adıyla ifade edilen topluluk, ekseriyetle savaşlarda orduya cesaret ve düşmana korku verme, muharebe hareketlerini yönlendirme, ordunun yürüyüşüne ahenk katma ve askerlerin dinlenmesini sağlama, savaş zamanları iletişimi ve aynı zamanda ordu içindeki birliği sağlama gibi misyonlarla karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla mehter, savaş zamanlarının en etkili aracı olarak dikkat çekmektedir. Hunlar ve Çinler arasındaki bir muharebede tuğ takımının yer alması bu duruma örnek teşkil etmektedir. Bahsedilen muharebede tuğ takımının yer alması "...Türkler'in Çin Seddi'ni aşan süvârilerini, berâberindeki davula benzer çalgı aletleriyle..." sözleriyle aktarılmaktadır (Özkan, 2000: 17).

Selçuklular döneminde de Selçuklular ve Gazneliler arasında meydana gelen savaşta nevbet takımlarının yer almasından ve nevbet takımlarının orduya cesaret, düşmana ise korku vermesinden şu sözlerle bahsedilmektedir: "...Selçuklular tabl (davul) ve nakkare çalıp...Gazze ordusuna göz açtırmayıp..." (Erendil, 1992: 7). Ayrıca bu dönemde savaşa giderken tuğ takımlarının sultana eşlik ettiği yönünde bilgilere de ulaşmak mümkündür. Bu yönde İbn-i Batuta kaleme aldığı eserinde ayrıntılı bilgiler vermektedir.

Tuğ takımlarının savaşlarda orduya cesaret ve düşmana korku verme işlevlerinin yanı sıra muharebe hareketlerini yönlendirme işlevinin de olduğu bilinmektedir. İslâm tarihçilerinden "İbn-i Cerir'in Taberi Tarihi" adlı eserde bu durum hakkında teferruatlı bilgiler yer almaktadır (Aydın, 1999: 14).

Savaş zamanında "menziller arası yürüyüşlerde askere moral ve yürüyüşüne ahenk katmak için...menzile varıldıktan sonra askerin dinlenmesi ve rahatlaması için..." gayeleriyle de mehter icrasının yapıldığına dair bilgilere rastlanmaktadır (Türkmen, 2009: 68). Ordu menzile vardıktan sonra müzik icrasını sürdüren mehter, aynı zamanda askerin dinlenmesine de olanak sağlamaktadır. "Bu noktada mehterin çalmasının askere moral verme nedeninin altında mehterin savaş zamanında susması ile ordunun yenilgiye uğradığının bir habercisi olması yatmaktadır" (Kaptan, 2020: 38). Mehter, savaş zamanları iletişimi ve aynı zamanda ordu içindeki birliği sağlama misyonuyla da karşımıza çıkmaktadır. Bahsedilen durumu Türkmen (2009: 68), "savaşta gece bastırınca askerin dağılarak birbirinden ayrı düşmemesi..." şeklinde ifade etmektedir.

Mehterin değerlere, toplum kurallarına ve törelere destek verme işlevi ekseninde yer aldığı diğer bir etkinlik dinî merasimlerdir. Bu doğrultuda mehterin dinî işlevine, Göktürkler dönemindeki dinî merasimlerde rastlanmak mümkündür. Göktürk hükümdarlarının yaşadığı Kutlu Dağ, ölen hükümdarların mezarlarının bulunduğu yerdir. Ayrıca bu mevkide Ming-t'ang tapınağı ve hükümdarın tuğ takımları bulunmaktadır. Kaynaklarda tuğ takımlarının Kutlu Dağ'da yapılan gök ayinlerinde ve çeşitli merasimlerde yer aldığı yönünde bilgilere ulaşılmaktadır. Ayrıca bu dönemde ayinler dışında cenaze merasimlerinde de tuğ takımlarının yer alması konusunda aktarımların olduğu görülmektedir. Bu çerçevede tuğ takımlarının cenaze merasimlerinde yer alması durumunu Vural (2013: 38), "bu müziğin mistik ve ruhani yönüne işaret etmektedir" şeklinde ifade etmektedir.

Ayinler ve cenaze merasimlerinin yanı sıra hac kervanlarına eşlik etme esnasında da mehter topluluğuna rastlanmaktadır. Bu doğrultuda kaynaklarda Osmanlı döneminde hac kervanlarına hac mehterlerinin eşlik ettiği yönünde bilgilere yer verilmektedir. Ögel (1991: 143), hac kervanlarında yer alan mehter çalgılarının hayvanlara yüklenerek götürülmesinden "...mehterde at veya katır lar da görülmektedir. Ancak kösler, özellikle develere

yüklenmiştir...” şeklinde bahsetmektedir. Yine benzer bir aktarımda hacı adaylarına mehter takımlarının eşlik etmesi hakkında Çelebi (1985: 253), “...her taraftan cengi mehterler çalınır...” ifadelerini nakletmektedir.

Mehterin amaçlarından biri de sultanın egemenliğini ilân etmektir. Bu duruma Hunlardan itibaren rastlamak mümkündür. Selçuklu sultanı Melikşâh’ın tahta geçtikten sonra “davul ve sancak ile egemenliğini” ilân etmesi, bu duruma örnek olarak gösterilmektedir (Turan, 1965: 201).

Mehter sultanın egemenliğini ilân etme misyonu dışında, hükümdara eşlik etme misyonunu da yerine getirmektedir. Selçuklu döneminde hükümdarların askerî müzik refakatinde halk arasında görülmesi bu durumu doğrulamaktadır. Bu dönemde sultanların attan indikleri esnada nevbet vurulduğu ve hatta bahsedilen geleneğin Osmanlı zamanında da devam ettiği bilinmektedir. Günümüzde ise devlet yöneticilerinin katıldığı resmî merasimlerde mehter yerine askerî bandolar bu görevi yerine getirmektedir.

Mehterin yer aldığı diğer bir etkinlik, karşılama münasebetiyle yapılan merasimlerdir. Bu manada Sultan Alparslan’a yapılan karşılama merasimi ve bu merasimde mehterin müzik icrası, bahsi geçen duruma örnek teşkil etmektedir. Köymen (1963: 88), sultana yapılan karşılama merasimini şöyle nakletmektedir: “Alparslan’a ilk karşılama merasimini... Alparslan’ı vezir, “hadem,” “haşem”, “davul”, “alem”, Arap ve Acem’iyle karşıladı...”

Mehterin önemli işlevlerinden biri de günün belirli saatlerinde -ezan vakitleri, evlere çekilme vakitleri- müzik edimini gerçekleştirmesidir. Çelebi sabah ve akşam vakitlerinde, İstanbul’un çeşitli yerlerinde mehter icrasının yapılmasından bahsetmektedir. (Sanlıkol (2011: 45) da evlere çekilme vakitlerinde mehter icrasının yapılmasını “İstanbul’un mühim kulelerinden evlere çekilme vaktinin geldiği...” şeklinde ifade etmektedir.

Osmanlı’da hem siyasî hem de toplumsal hayata nüfuz eden mehter hakkında çeşitli kaynaklara ulaşmak mümkündür. Bu yönde Çelebi tarafından kaleme alınan eserde, IV. Murad zamanı padişahın huzurunda -mimarbaşı ve mehterbaşı arasında- geçen konuşmada yerine getirilen görevler detaylı bir şekilde aktarılmaktadır. Bu konuşmada mehterbaşının sözleri şöyledir: “...dosta, düşmana karşı davul, kudüm, nefirin döğerek gideriz... Özellikle cenk mahallinde... padişahım bir şeye üzüldüğünde...” (Türkmen, 2009: 62-65). Bu aktarım mehterin çeşitli amaçlarla çeşitli yerlerde müzik icrasını yaptığına dair bilgi edinmemize olanak sağlamaktadır.

Geçmişten günümüze değin mehter, savaş zamanları çeşitli işlevlerle, dinî merasimlerde, hükümdarın egemenliğini ilân etmek ve hükümdara eşlik etmek amacıyla, karşılama merasimlerinde ve günün belirli saatlerinde görevini yerini getirmektedir. Bu çerçevede mehterin değerlere, toplum kurallarına ve törelere destek verme işlevini yerine getirdiğini söyleyebiliriz.

Mehterin eğitim veya kültürün gelecek kuşaklara aktarılacak olarak eğitilmesi işlevi. Yazılı kültür geleneği olmayan toplumlarda, folklorun bilgileri önemli kabul edilmektedir. “Bu bağlamda folklor, kültürün aynası ve insanlara yönelik pratik kurallar ve kılavuz olarak düşünülmektedir” (Çobanoğlu, 2019: 263). Folklorun taşıdığı bilgileri aktarmada bir misyon üstlenen mehter de Türk müziği eğitiminin ve kültürünün sonraki kuşaklara aktarılması konusunda öneme sahiptir.

Türk müzik kültürünün ayrılmaz bir parçası olarak geçmişten günümüze kadar mevcudiyetini sürdüren mehter, sadece askerî müzik topluluğu ya da eğlenceye dönük bir topluluk olarak düşünülmemelidir. Popescu-Judetz (2007: 67)’in “mehter musikisi kültürü zamanla Türk musikisinin ana malzemesi için bir kaynak olmuş, böylece Türk ulusal musikisinin taşıdığı kimliğin biçimlenmesine son derecede önemli bir katkıda bulunmuştur...” ifadeleri mehterin Türk müziğinde önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca mehter, Türk müziği

repertuarının gelecek kuşaklara aktarılmasına katkı sağlayan bir topluluk olması nedeniyle de önem arz etmektedir. Böylece mehter repertuarıyla birlikte eserlerin ve aynı zamanda buna bağlı oluşan “sözlü kültür, estetik ve ahlaki değerlerin ilgisine yani öğrenciye aktarımı” mümkün hale gelebilmektedir (Ulubilgin Çuhadar, 2020: 830). Başka bir ifadeyle eserler, sözlü kültür, estetik ve ahlaki değerler sonraki kuşaklara aktarılabilir. İlgili literatür incelendiğinde mehter repertuarıyla beraber, repertuarda yer alan eserlerde kullanılan büyük usüllerin, makamsal yapıların ve çeşitliliğin de intikalinin gerçekleştiği yönünde bilgilere rastlanmaktadır. Bu doğrultuda mehter ve mehter takımında yer alan müzisyenlerin “icracı ve nakledici” bir role sahip olduğu ifade edilmektedir (Behar, 2020: 72). Bu manada mehter repertuarının sonraki kuşaklara aktarılması açısından önemli olduğunu belirtebiliriz.

Geçmişten günümüze ulaşan mehter repertuarındaki sözlü eserlere bakıldığında hem eğitici hem de düşündürücü sözlerin yer aldığı görülmektedir. “*Ceddin deden, neslin baban*” isimli mehter marşı, bu duruma örnek teşkil etmektedir. Marşın sözleri incelendiğinde sözlerde öncelikle Türk milletinin kahramanlık duygularını ilân etmek ve millî heyecanı uyandırmak, bunun yanı sıra Türk toplumuna mesaj vermek ve bazı bilgilerin sonraki kuşaklara aktarılması amaçlanmaktadır. Bu yönde sözlerin bir nevi öğretici ve düşündürmeye yönlendirici olduğunu ifade edebiliriz.

Elde edilen bilgiler ekseninde mehter repertuarında yer alan sözlü eserlerde gizil mesajların olduğu söylenebilir. Dolayısıyla bu mesajlar, halkın eğitiminde kullanılabilir. Diğer yandan mehter icra ettiği bu eserlerin içerikleriyle eğitim veya kültürün gelecek kuşaklara aktararak eğitilmesi işlevi yerine getirilmektedir diyebiliriz.

Mehter kişisel ve toplumsal baskılardan kaçıp kurtulma işlevi. “Sosyal hayattaki pek çok kısıtlayıcı, yasaklayıcı tutum, insan üzerinde ister istemez baskı oluşturmakta ve bu baskıda belli ölçüde enerji birikimine sebep olmaktadır. Cinsellikle ilgili yasaklar, günlük hayatta bireylerin istemeseler de yapmak zorunda oldukları davranışlar, uymak zorunda kaldıkları kurallar vb. daha pek çok husus, insanda tepkiyi ifade eden bir enerji birikimine yol açmaktadır. Uygun şartların oluşması neticesinde ortaya çıkan bu enerji de gülmeyi doğurmaktadır. Tabii ki bu gülmenin sonucunda da rahatlama gerçekleşir” (Şahin, 2010: 141). Mehter icrası da kişisel ve toplumsal baskılardan kaçıp kurtulmaya ve kişide rahatlamanın gerçekleşmesine katkıda bulunmaktadır.

Toplum tarafından kabul gören davranış kalıplarına göre hareket etme ve bununla birlikte ortaya çıkan kişisel ve toplumsal baskılardan kaçıp kurtulma işlevi ekseninde mehter, halkın müzik ihtiyacını karşılamak için günün belli saatlerinde konser anlayışı içinde görevini yerine getirmektedir. Mehter takımlarının kişisel ve toplumsal baskılardan kaçıp kurtulma işlevine örnek olarak ise IV. Murad zamanı, padişahın huzurunda mimarbaşı ve mehterbaşı arasında geçen konuşma gösterilebilir. Bu konuşmada mehter yaptığı müzik icrasından ve bu icranın ruha rahatlık vermesinden şu sözlerle bahsedilmektedir: “...saz, söz, okuyucu ve güzel raks insanın ruhuna rahatlık verir” (Türkmen, 2009: 64). Bu bilgilerden mehter takımlarının icra ettiği müziğin insanları sorunlardan uzaklaştırdığı, içinde bulunulan negatif duruma pozitif anlamda tesir ettiği ve toplumsal baskılardan uzaklaştırıp rahatlattığı anlaşılmaktadır.

Günümüzde de ideolojik bir sembole dönüştüğü ifade edilen mehter ve yerine getirdiği etkinliklerin oluşan bu ideolojik çerçeveye uygun bir baskı aracına dönüştüğünü söylemek mümkündür. Bu çerçevede mehter yurt içinde ve yurt dışındaki etkinliklerine -gösteri, konser gibi- bizzat doğrudan dahil olmanın veya izleyici/dinleyici olarak dolaylı temasın kişisel ve toplumsal baskılara karşı işlevi bireyin iradesine bağlı olarak gerçekleşeceği

herhangi bir şey kadardır diyebiliriz. Dolayısıyla mehteri görsel yapısı ve müziksel heybeti ile çeşitli duyguları beslemek, tetiklemek, uyandırmak işlevlerinin yanı sıra bireyin iradesine bağlı olarak kişisel ve toplumsal baskılardan kaçıp kurtulma işlevi aracı olarak görmek yerinde olacaktır. Sonuç olarak kişinin iradesine göre bu işlevi yerine getiren mehterin icra ettiği gösteriler ve konserlerle beraber toplumu bir süre de olsa baskılardan kurtardığını ve toplumun ruhsal açıdan rahatlamasına olanak sağladığını ifade edebiliriz.

SONUÇ

İşlevsel Halkbilimi Kuramı'nın temsilcilerinden biri olan William R. Bascom'a göre bir kültürde folklorun dört temel işlevi bulunmaktadır. Bu doğrultuda Bascom'un halkbilimi ürünü işlevlerinin bir tezahürü olarak mehterin işlevsel bir topluluk olduğu ve tarihsel süreç içinde farklı işlevleri üstlendiği müşahade edilmektedir. Folklorun dört işlevi ekseninde mehterin üstlendiği işlevlerinden biri hoş vakit geçirme, eğlenme ve eğlendirme işlevidir.

Hunlardan günümüze kadar olan süreçte mehterin düğün, şenlik, şehzadelerin doğumu, bayram, Ramazan eğlencesi, spor müsabakası gibi çeşitli etkinliklerde yer alması, bu topluluğun başta eğlence olmak üzere toplumsal alanda birer simge niteliğinde olduğunu göstermektedir. İlgili literatür incelendiğinde mehterin değerlerin, toplum kurallarının ve törelerinin güçlenmesine de katkı sağladığı görülmektedir. Bu manada savaş zamanları çeşitli işlevlerle, dinî merasimlerde, hükümdarların egemenliklerini ilân etme ve hükümdarlara eşlik etme amaçlarıyla, karşılama merasimlerinde ve günün belirli saatlerinde görevini ifa eden mehterin, folklorun işlevlerinden biri olan değerlere, toplum kurallarına ve törelere destek verme işlevini üstlendiğini ifade edebiliriz.

Mehter, Türk müziği kültürünün oluşmasına ve Türk müzik kültürü dağarcığının sonraki kuşaklara aktarılmasına katkı sağlayan bir topluluk olarak da karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçevede mehterin icra ettiği eserler ve bu eserlerin ana unsurlarından biri olarak sözler, Türk yaşantısının izlerini taşımakta; dolayısıyla bu sözlü kültür ve değerler askerî müzik topluluğu olarak mehter icrasıyla sonraki kuşaklara aktarılmaktadır. Mehter takımları sözlü kültürün gelecek kuşaklara aktarımını da repertuarı üzerinden gerçekleştirmektedir. Bunlara ek olarak mehter repertuarında yer alan sözlü formdaki eserlerde eğitici ve düşündürücü özellikler bulunmakta; bahsedilen durum eserlerde gizil bir şekilde verilmektedir.

Mehter, halkın müzik ihtiyacını karşılamak için günün belli saatlerinde yurt içinde ve yurt dışında yaptığı gösterilerle ve konserlerle folklorun dört işlevinin sonuncusu olarak ifade edilen kişisel ve toplumsal baskılardan kaçıp kurtulma işlevini de üstlenmektedir. Bu doğrultuda bahsi geçen işlevi üstlenen mehter, gerçekleştirdiği gösteriler ve konserlerle toplumu bir süre de olsa baskılardan kurtarmakta ve toplumun ruhsal açıdan rahatlamasına katkı sağlamaktadır.

Sonuç olarak elde edilen bilgiler doğrultusunda işlevsel bir topluluk olarak mehter; folklorun hoş vakit geçirme, eğlenme ve eğlendirme işlevi, değerlere, toplum kurallarına ve törelere destek verme işlevi, eğitim veya kültürün gelecek kuşaklara aktarılacak şekilde eğitilmesi işlevi ve -bireyin iradesine bağlı olarak- kişisel ve toplumsal baskılardan kaçıp kurtulma işlevlerini yerine getirmektedir.

KAYNAKÇA/REFERENCES

- Arslan, M. ve Öger, A. (2008). Uygur Türklerinde Bazı Çalgılar ve Çin Kültürüne Etkisi. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 8(2), 9-16.
- Ayas, G. (2018). *Müziği Boğan Gürültü* (1. Basım). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Aydın, A. R. (1999). *Türkiye'de ve Dünya'da Ecdattan Bugüne Mehter* (1. Baskı). Ankara: Sim Yayıncılık.
- Bars, M. E. (2015). William Bascom'un "Folklorun Dört İşlevi" Işığında Nasrettin Hoca Fıkraları Üzerine Bir Değerlendirme. *Turkish Studies, International Academic Journals*, 10(4), 149-166.
- Behar, C. (2020). *Orada Bir Musiki Var Uzakta... XVI. Yüzyıl İstanbul'unda Osmanlı/Türk Musikisi Geleneğinin Oluşumu* (1. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bîbî, İ. (2010). *Selçukname* (1. Baskı). (Çev. Mükrimin Halik Yinanç). İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Berker, E. (1986). *Türk Musikisinin Dünü, Bugünü ve Yarını* (1. Baskı). (Haz. Feyzi Halıcı). Ankara: Sevinç Matbaası.
- Budak, O. A. (2000). *Türk Müziğinin Kökeni-Gelişimi (Deneme)* (1. Baskı). Ankara: T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Covel, J. (2017). *Bir Papazın Osmanlı Günlüğü Saray Merasimler Gündelik Hayat* (2. Baskı). (Haz. Nurten Özmelek). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Çakıroğlu, İ. ve Levendoğlu, N. O. (2020). Türk Müziği Tarih Yazımında Avrupa Merkezci ve Milliyetçi İdeolojilerin Mehter Örneklemleri Üzerindeki Yansımaları. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 9(1), 663/686.
- Çalışkan, K. (2001). *Geçmişten Günümüze En Canlı Kültür Mirasımız Şanlı Mehter* (1. Baskı). İstanbul: Cem Ofset Matbaacılık.
- Çelebi, E. (1985). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi* (9. Cilt). (Haz. Mehmed Zillioğlu). İstanbul: Üçdal Neşriyat.
- Çobanoğlu, Ö. (2019). *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş* (10. Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ekici, M. (2010). *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri* (1. Baskı). Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Erendil, M. (1992). *Dünden Bugüne Mehter* (1. Baskı). Ankara: Genel Kurmay Başkanlığı Yayınları.
- Ergin, M. (1969). *Dede Korkut Kitabı* (1. Baskı). İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Gazimihal, M. R. (1955). *Türk Askeri Müzikaları Tarihi* (1. Baskı). İstanbul: Maarif Basımevi.
- Gazimihal, M. R. (1975). *Türk Nefesli Çalgıları (Türk Ötkü Çalgıları)* (1. Baskı). Ankara: Kültür Bakanlığı Folklor Araştırma Dairesi Yayınları.
- Giraud, R. (1999). *Göktürk İmparatorluğu* (1. Baskı). (Çev. İ. Mangaltepe). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Göher Vural, F. (2016). *İslamiyet'ten Önce Türklerde Kültür ve Müzik* (1. Baskı). İstanbul: Ötüken Neşriyat.

- Heberer, B. M. (2003). *Osmanlıda Bir Köle* (1. Baskı). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Kahramankaptan, Ş. (2009). *Mehter'den Alaturka'ya* (1. Baskı). Ankara: Ark Yayınları.
- Kaplan, A. (2008). *Kültürel Müzikoloji* (1. Baskı). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Kaptan, M. N. (2023). *II. Abdülhamid Döneminde Osmanlı Hükümetinin Müzik Politikası*. (Yayımlanmış doktora tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kaptan, V. (2020). *Mehter Müziği Ekseninde Müzikte İşlevsel Değişim: Çanakkale Musiki ve Halk Oyunları Derneği Mehteran Takımı Örneği*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Köymen, M. A. (1963). Alp Arslan Zamanı Selçuklu Saray Teşkilatı ve Hayatı. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 4 (6), 1-99.
- Selçuklu Devri Türk Tarihi* (1. Baskı). Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Merçil, E. (2007). *Selçuklularda Hükümdarlık Alametleri* (1. Baskı). Ankara: TTK.
- Mutlu, K. (2015). Halkın Değişen Müziksel Temsilleri: Osmanlı'dan Günümüze Müziğin Siyasal Tahayyülü, Tahayyülün Siyasal Müziği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Akademik Müzik Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 1-12.
- Ögel, B. (1991). *Türk Kültür Tarihine Giriş* (8. Cilt). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Özkan, İ. H. (2000). *Türk Müsîkîsi Nazariyatı ve Usulleri: Kudüm Velveleleri* (1. Baskı). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Özkul, O. (2015). Türk Kimliğini Oluşturan Ortak Değerler. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 4 (8), 166-185.
- Popescu-Judetz, E. (2007). *Türk Musiki Kültürünün Anlamları* (3. Baskı). (Çev. Bülent Aksoy). İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Sanal, H. (1964). *Mehter Musikisi* (1. Baskı). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Sanlıkol, M. A. (2011). *Çalıcı Mehterler* (1. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Sertkaya, O. F. (1982). *Eski Türkçede Müsîkî Terimleri ve Müsîkî Alet İsimleri* (1. Baskı). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- Şahin, H. İ. (2010). Türkmenistan'da Nasrettin Hoca ve Timur Fıkraları. *Bilig*, 55, 135-146.
- Şentürk, R. (2016). *Müzik ve Kimlik* (1. Baskı). İstanbul: Küre Yayınları.
- Tanrıkorur, C. (2019). *Osmanlı Dönemi Türk Müsîkîsi* (5. Baskı). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tekeli, S. (2018). *Tarihten Günümüze Mehter* (1. Baskı). İstanbul: Cenova Yayınları.
- Tekin, E. ve Doğrusöz, N. (2018). Yirminci Yüzyılda Kültürel Bellek ve Geleneğin Yeniden İhyası Bağlamında Mehterhâne-İ Hâkânî. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(65), 317-336.
- Tezbaşar, A. (1975). *Mehter Tarihi Teşkilatı ve Marşları* (1975) (1. Baskı). İstanbul: Berksoy Basımevi.
- Thevenot, J. d. (2009). *Thevenot Seyahatnamesi* (1. Baskı). (Çev. Ali Berkay). İstanbul: Kitap Yayınevi.

- Tuğlacı, P. (1986). *Mehterhane'den Bando'ya* (1. Baskı). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Turan, O. (1965). *Selçuklular Tarihi ve Türk İslâm Medeniyeti* (1. Baskı). Ankara: Ankara Üniversitesi Basım Evi.
- Tüfekçibaşı, T. R. (1965). *Doğan Ay Mehter* (1. Baskı). Bursa: Mehter Yayınları.
- Türkmen, M. N. (2009). *Osmanlı'da Askeri Müzik Mehter* (1. Baskı). İstanbul: AVK Yayın Dağıtım.
- Uçan, A. (2015). *Türk Müzik Kültürü* (3. Baskı). Ankara: Evrensel Müzik ve Yayınevi.
- Ulubilgin Çuhadar, B. (2020). Türk Müziğinde Bir Kültürel Aracılık Biçimi Olarak Meşk. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 69, 826-833.
- Uluçay, M. Ç. (2001). *Harem II* (1. Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Uslu, R. (2015). *Selçuklu Topraklarında Müzik* (3. Baskı). İstanbul: Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.
- Vural, T. (2013). *Türklerde Askeri Müzik Geleneği* (1. Baskı). İstanbul: Çizgi Kitabevi Yayınları.